

Willem de Zwart, *Koetsjes bij Station Staatsspoor te Den Haag*, olieverf op linnen, 47 x 80 cm. Particuliere collectie Nederland.

STATION STAATSSPOOR

Temidden van de schilders uit de nabloei van de Haagse School neemt Willem de Zwart (1862-1931) een bijzondere plaats in. Hij heeft een groot en veelzijdig oeuvre nagelaten. Er wordt geen veiling van 19de eeuwse schilderijen gehouden, of er zijn wel enkele werken van De Zwart bij. In zijn schilderijen heeft hij tal van stijlen en richtingen uitgetoet. De onderwerpen variëren van stilleven en genrevorstellungen tot stadsgezichten, landschappen en portretten. Daarnaast maakte hij zo'n 140 etsen, en zijn er talloze aquarellen en tekeningen van zijn hand bekend. In dit artikel staat een mooi voorbeeld van een stadsgezicht centraal, dat zich in een Nederlandse particuliere collectie bevindt.

Jim van der Meer Mohr

Wilhelmus Henricus Petrus Johannes de Zwart werd op 16 mei 1862 in Den Haag geboren en hij stierf er eveneens, op 11 december 1931. Gedurende de jaren 1877-1880 was hij overdag in de leer bij Jacob Maris, terwijl hij in de avonden tekenlessen aan de Haagse Academie van Beeldende Kunsten volgde. In 1880 riep de dienstplicht. Het was in die tijd echter nog mogelijk om de dienstplicht 'af te kopen'. De schilder W.C. Nakken verkocht in korte tijd zoveel werken van De Zwart, dat de opbrengst het mogelijk maakte

De Zwart buiten de dienst te houden. In de daarop volgende jaren zou de kunstenaar een onrustig bestaan leiden, met veel verhuizingen. Hij werd lid van het Schilderkunstig Genootschap Pulchri Studio en de Nederlandse Etsclub en leerde Breitner kennen. Samen trokken zij in 1885 korte tijd naar Drente. Na Drente verhuisde Breitner spoedig naar Amsterdam, en De Zwart volgde. Den Haag had gaandeweg haar functie als centrum van de kunst verloren en deze plaats was ingenomen door Amsterdam, waar kunstenaars als Isaac Israëls actief waren. In 1886 keerde De Zwart terug naar Den Haag, waar hij zijn echtgeno-

te, Maria Helena Reevers leerde kennen. Drie jaar later werd hun dochter Maria Hendrika geboren. De Zwart woonde toen in Loosduinen, waar zich ook andere kunstenaars, zoals Akkeringa en Toorop, gevestigd hadden.

Deze periode is voor het hierbovenstaande schilderij van groot belang. De Zwart was begonnen met het schilderen van nieuwe onderwerpen: huurkoetsjes en stadsgezichten. Ook verbleef hij korte tijd in Parijs, waar hij ondermeer een sfeervol gezicht van Montmartre heeft gemaakt. Vanaf 1892 zwierf hij weer. Hij woonde achtereenvolgens in Soest, Hilversum, Amsterdam en Bloemendaal, tot hij in »

STAATSSPOOR STATION BY WILLEM DE ZWART

Willem de Zwart, *Koetsjes bij Station Staatsspoor te Den Haag*, aquarel, 29,5 x 46,2 cm, huidige verblijfplaats onbekend (foto: Sotheby's, Amsterdam)

1906 naar Den Haag (Scheveningen) terugkeerde.

In 1922 wijdde Pulchri Studio een eretoonstelling aan hem en hij werd benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau. *De koetsjes bij het Station Staatsspoor* heeft Willem de Zwart vermoedelijk in begin jaren negentig van de vorige eeuw geschilderd.

Hetzelfde stuk werd, bijna honderd jaar later, eind jaren tachtig bij de Haagse kunsthandel Pieter van Voorst van Beest aangeboden, onder de titel *Station Hollandsch Spoor*. De identificatie van deze voorstelling heeft kennelijk voor vraagtekens gezorgd. In Den Haag waren namelijk meerdere koetshaltes. Vanzelfsprekend waren er haltes bij de twee spoorwegstations, maar ook was er een halte aan het begin van de Scheveningseweg. Verder was er ondermeer een halteplaats bij het zogenaamde Scheveningse Veer, ter hoogte van de Mauritskade.

Op 17 november 1981 kwam bij Sotheby Mak van Waay in Amsterdam een aquarel van de hand van Willem de Zwart onder de hamer (lotnummer 354), die vrijwel identiek is aan het hier afgebeelde schilderij. De aquarel was gecatalogiseerd als *Koetshalte aan het begin van de Scheveningseweg in Den Haag*. Als men echter de situatie op deze aquarel vergelijkt met de prenten uit die tijd is deze identificatie zonder meer onjuist. Wellicht het meest overtuigende bewijs is dat de karakteristieke paaltjes, die sinds de aanleg door Huygens het begin van de Scheveningseweg markeren, ontbreken op de voorstelling.

Maar ook de identificatie als *Hollandsch Spoor* lijkt niet juist te zijn. Allereerst komt de architectuur niet overeen met de gesuggereerde bebouwing op het schilderij, maar ook is het stadsgezicht links, met op de voorgrond grasland, niet te plaatsen in dat deel van Den Haag rond 1890.

Dan blijven twee andere halteplaatsen over. Het Scheveningse Veer komt niet in aanmerking. Vergelijken we echter de situatie met het oude Station Rijnspoor (later Staats-

spoor geheten), dan vinden we wel degelijk aanknopingspunten. In de collectie van het Haags Gemeentearchief bevindt zich een foto die een overzicht geeft van de situatie rond Station Staatsspoor in 1870. Zeer opvallend en karakteristiek aanwezig zijn hier de gaslantaarns, die ook zo duidelijk op het schilderij te zien zijn. Kijken we vervolgens naar een plattegrond van Den Haag uit 1899, dan zou het stadsprofiel links op het schilderij mogelijk een gezicht op de bebouwing aan de Koninginnegracht - met de Koekamp op de voorgrond - kunnen zijn. Daarnaast is er nog een ander schilderij bekend dat *Staatsspoor* heet en zich bevindt in de collectie van het Haags Gemeentemuseum. De hoek van weergave is weliswaar anders, maar men kan zich dezelfde architectuur bedenken. Hoewel niet volledig overtuigend, is deze identificatie wel de meest aannemelijke. Ongetwijfeld zal De Zwart zich enkele schilderijkunstige vrijheden hebben gepermitteerd. Sinds de afbraak van het oude station Staatsspoor in 1973 is de locatie dermate drastisch veranderd, dat de huidige aanblik geen aanknopingspunten meer biedt.

Qua uitvoering doet het schilderij ons aan de penseelvoering van Breitner denken. Het stuk past in een serie schilderijen van de hand van De Zwart, waarin koetsjes centraal staan. Andere voorbeelden zijn *Rijtuigen op het Buitenhof* (voorheen bij Kunsthandel Bies) en een tekening met dezelfde voorstelling, die zich in de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen bevindt. Ook zijn enkele mooie etsen bekend met ditzelfde thema. De Zwart is in zekere zin een ondergewaardeerd kunstenaar. Een oevrecatalogus is nog niet aan hem gewijd. Het hier afgebeelde schilderij is echter zonder meer een hoogtepunt in zijn oeuvre te noemen. Het vertoont een ongekend krachtige penseelvoering en geeft een sfeerbeeld te zien, dat zijn weerga niet kent. <<

Geraadpleegde literatuur: R. Bionda, *Willem de Zwart*, Haarlem/Alkmaar/Laren 1984.

Among the artists of the declining years of the Hague school, Willem de Zwart holds an exceptional place. The oeuvre he bequeathed us is vast and varied. He experimented with many different styles and the influence of other painters is also apparent in his work. His paintings include still lifes, genre subjects, townscapes, landscapes and portraits. In addition, he produced some 140 etchings, countless watercolours and drawings. The present painting is a fine example of a townscape. It belongs to a private collection in the Netherlands.

Wilhelmus Henricus Petrus Johannes de Zwart (1862-1931) was born and died in The Hague. He attended the Art Academy there and also took lessons from Jacob Maris, a leading painter of the Hague school. In 1880 he managed to buy himself out of military service, with the proceeds from the sale of some paintings. He joined the Pulchri Studio of artists and at that time became friends with Breitner. After some years of moving around the country and a brief spell in Paris, he ultimately returned to The Hague (to the neighbouring seaside resort of Scheveningen).

Hackney carriages at Staatsspoor Station probably dates from the early eighteen-nineties, a period in which De Zwart started painting townscapes and carriages. Around ten years ago that painting was put up for sale under the title *Hollandsch Spoor Station*. Its identification has apparently been quite a problem. An almost identical watercolour by De Zwart was catalogued as *Carriage stop at the start of Scheveningseweg in The Hague*, though that location is definitely incorrect. The names of the different carriage stops have in fact been cause for some confusion. As have the names of the railway stations, of which there were two in The Hague at that time. Comparison with the architecture in the painting with that of *Hollandsch Spoor station* shows discrepancies, added to which the part of The Hague depicted on the left in the painting does not tally with the scenery near that station in the 1890s. Yet there are distinct similarities with the former Rijnspoor (later Staatsspoor) Station. The Hague Municipal Archives contain a photo of that station in 1870, in which the view of the town is reminiscent of the scene depicted in the present painting. In addition, the striking gas lanterns are the same as those in 'our' painting. Sadly, the old Staatsspoor Station was demolished in 1973, preventing further confirmation.

The brush-work in the painting recalls that of De Zwart's friend Breitner. The subject of carriages is one which De Zwart featured in a series of paintings, a fine example of which is *Carriages at Buitenhof Square* (also the subject of a De Zwart drawing, to be found in the collection of Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam) and several attractive etchings. Willem de Zwart is underrated as an artist. As yet no catalogue has been produced of his work. Yet the present painting is, unquestionably, a highlight in his work, with its vigorous brush-work and unequalled atmospheric representation. <<

STAATSSPOOR STATION BY WILLEM DE ZWART

Among the artists of the declining years of the Hague school, Willem de Zwart holds an exceptional place. The oeuvre he bequeathed us is vast and varied. He experimented with many different styles and the influence of other painters is also apparent in his work. His paintings include still lifes, genre subjects, townscapes, landscapes and portraits. In addition, he produced some 140 etchings, countless watercolours and drawings. The present painting is a fine example of a townscape. It belongs to a private collection in the Netherlands.

Wilhelmus Henricus Petrus Johannes de Zwart (1862-1931) was born and died in The Hague. He attended the Art Academy there and also took lessons from Jacob Maris, a leading painter of the Hague school. In 1880 he managed to buy himself out of military service, with the proceeds from the sale of some paintings. He joined the Pulchri Studio of artists and at that time became friends with Breitner. After some years of moving around the country and a brief spell in Paris, he ultimately returned to The Hague (to the neighbouring seaside resort of Scheveningen).

Hackney carriages at Staatsspoor Station probably dates from the early eighteen-nineties, a period in which De Zwart started painting townscapes and carriages. Around ten years ago that painting was put up for sale under the title *Hollandsch Spoor Station*. Its identification has apparently been quite a problem. An almost identical watercolour by De Zwart was catalogued as *Carriage stop at the start of Scheveningenweg in The Hague*, though that location is definitely incorrect. The names of the different carriage stops have in fact been cause for some confusion. As have the names of the railway stations, of which there were two in The Hague at that time. Comparison with the architecture in the painting with that of *Hollandsch Spoor station* shows discrepancies, added to which the part of The Hague depicted on the left in the painting does not tally with the scenery near that station in the 1890s. Yet there are distinct similarities with the former Rijnspoor (later Staatsspoor) Station. The Hague Municipal Archives contain a photo of that station in 1870, in which the view of the town is reminiscent of the scene depicted in the present painting. In addition, the striking gas lanterns are the same as those in 'our' painting. Sadly, the old Staatsspoor Station was demolished in 1973, preventing further confirmation.

The brush-work in the painting recalls that of De Zwart's friend Breitner. The subject of carriages is one which De Zwart featured in a series of paintings, a fine example of which is *Carriages at Buitenhof Square* (also the subject of a De Zwart drawing, to be found in the collection of Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam) and several attractive etchings. Willem de Zwart is underrated as an artist. As yet no catalogue has been produced of his work. Yet the present painting is, unquestionably, a highlight in his work, with its vigorous brush-work and unequalled atmospheric representation. <<

spoor geheten), dan vinden we wel degelijk aanknopingspunten. In de collectie van het Haags Gemeentearchief bevindt zich een foto die een overzicht geeft van de situatie rond Station Staatsspoor in 1870. Zeer opvallend en karakteristiek aanwezig zijn hier de gaslantaarns, die ook zo duidelijk op het schilderij te zien zijn. Kijken we vervolgens naar een plattegrond van Den Haag uit 1899, dan zou het stadsprofiel links op het schilderij mogelijk een gezicht op de bebouwing aan de Koninginnegracht - met de Koekamp op de voorgrond - kunnen zijn. Daarnaast is er nog een ander schilderij bekend dat *Staatsspoor* heet en zich bevindt in de collectie van het Haags Gemeentemuseum. De hoek van weergave is weliswaar anders, maar men kan zich dezelfde architectuur bedenken. Hoewel niet volledig overtuigend, is deze identificatie wel de meest aannemelijke. Ongetwijfeld zal De Zwart zich enkele schilderkunstige vrijheden hebben gepermitteerd. Sinds de afbraak van het oude station Staatsspoor in 1973 is de locatie dermate drastisch veranderd, dat de huidige aanblik geen aanknopingspunten meer biedt.

Qua uitvoering doet het schilderij ons aan de penseelvoering van Breitner denken. Het stuk past in een serie schilderijen van de hand van De Zwart, waarin koetsjes centraal staan. Andere voorbeelden zijn *Rijtuigen op het Buitenhof* (voorheen bij Kunsthandel Bies) en een tekening met dezelfde voorstelling, die zich in de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen bevindt. Ook zijn enkele mooie etsen bekend met ditzelfde thema. De Zwart is in zekere zin een ondergewaardeerd kunstenaar. Een oeuvrecatalogus is nog niet aan hem gewijd. Het hier afgebeelde schilderij is echter zonder meer een hoogtepunt in zijn oeuvre te noemen. Het vertoont een ongekend krachtige penseelvoering en geeft een sfeerbeeld te zien, dat zijn weerga niet kent. <<

Geraadpleegde literatuur: R. Bionda, *Willem de Zwart*, Haarlem/Alkmaar/Laren 1984.

Willem de Zwart, *Koetsjes bij Station Staatsspoor te Den Haag*, aquarel, 29,5 x 46,2 cm, huidige verblijfplaats onbekend (foto: Sotheby's, Amsterdam)

1906 naar Den Haag (Scheveningen) terugkeerde.

In 1922 wijdde Pulchri Studio een eretoonstelling aan hem en hij werd benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau. *De koetsjes bij het Station Staatsspoor* heeft Willem de Zwart vermoedelijk in begin jaren negentig van de vorige eeuw geschilderd.

Hetzelfde stuk werd, bijna honderd jaar later, eind jaren tachtig bij de Haagse kunsthandel Pieter van Voorst van Beest aangeboden, onder de titel *Station Hollandsch Spoor*. De identificatie van deze voorstelling heeft kennelijk voor vraagtekens gezorgd. In Den Haag waren namelijk meerdere koetshaltes. Vanzelfsprekend waren er haltes bij de twee spoorwegstations, maar ook was er een halte aan het begin van de Scheveningseweg. Verder was er ondermeer een halteplaats bij het zogenaamde Scheveningse Veer, ter hoogte van de Mauritskade.

Op 17 november 1981 kwam bij Sotheby Mak van Waay in Amsterdam een aquarel van de hand van Willem de Zwart onder de hamer (lotnummer 354), die vrijwel identiek is aan het hier afgebeelde schilderij. De aquarel was gecatalogiseerd als *Koetshalte aan het begin van de Scheveningseweg in Den Haag*. Als men echter de situatie op deze aquarel vergelijkt met de prenten uit die tijd is deze identificatie zonder meer onjuist. Wellicht het meest overtuigende bewijs is dat de karakteristieke paaltjes, die sinds de aanleg door Huygens het begin van de Scheveningseweg markeren, ontbreken op de voorstelling.

Maar ook de identificatie als *Hollandsch Spoor* lijkt niet juist te zijn. Allereerst komt de architectuur niet overeen met de gesuggereerde bebouwing op het schilderij, maar ook is het stadsgezicht links, met op de voorgrond grasland, niet te plaatsen in dat deel van Den Haag rond 1890.

Dan blijven twee andere halteplaatsen over. Het Scheveningse Veer komt niet in aanmerking. Vergelijken we echter de situatie met het oude Station Rijnspoor (later Staats-